

Arvets kultur. Essäer om genetik och samhälle. Susanne Lundin & Lynn Åkesson (red.). Nordic Academic Press, Lund 2000. 173 s. ISBN 91-89116-12-7.

Vad spelar genetikens roll i samhället? Vilka konsekvenser får den för hur vi betraktar oss själva och andra? Frågor av detta slag tas upp av etnologerna Susanne Lundin och Lynn Åkesson i inledningen till den tvärvetenskapliga antologin *Arvets kultur. Essäer om genetik och samhälle*. Här diskuteras hur biologiska förklaringsmodeller och tankesätt förknippas med existentiella frågor och med försök att nå kontroll över livet samt hur de också förknippas med större visioner rörande vilket samhälle vi vill ha och vad som egentligen konstituerar ett gott samhälle.

I inledningen diskuteras även teman och centrala begrepp, som återkommer i de olika bidragen, på ett föredömligt lättfattligt och icke teorityngt sätt. Ett exempel som ges är att tilltron till tekniska lösningar ställs mot moraliska föreställningar om att vissa gränser inte får överskridas och att vissa saker inte får göras. Lundin och Åkesson visar hur klassificeringar och omkategoriseringar av fenomen blir viktiga redskap när moraliska och tekniska tankesystem kolliderar med varandra. Ett annat centralt tema som tas upp är spänningsfältet mellan natur och kultur: på samma sätt som biologin kan sägas genomsyra vår kultur, genomsyrar kulturen naturvetenskapen i den meningen att ingen naturvetenskap kan förstås eller beskrivas utan kulturella verktyg. I antologin medverkar förutom de båda redaktörerna Malin Ideland, Ingrid Frykman, Ulf Kristoffersson och Cecilia Fredriksson.

I "Från Grottmänniska till cyborg. Massmedias beskrivningar av genetik och genteknik" använder etnologen Malin Ideland de fyra tidsmetaforerna Fortiden, Igår, Imorgon och Framtiden för att analysera massmedias representationer av genteknik. Den första metaforen betonar fastheten, det naturliga och oföränderliga. Den andra fokuserar rädsla och oro för att tekniken skall missbrukas. Den tredje metaforen inrymmer två budskap: gentekniken skall bota dagens obotliga sjukdomar samtidigt som den kommer att leda till ett samhälle som diskriminerar människor utifrån deras gener, ett samhälle där kommersiella intressen överordnas medmänskliga. Den sista metaforen speglar ett hotande kontrollsamhälle.

Idelands resonemang är övertygande och intressant. Hon pendlar mellan att beskriva genteknikens betydelse

för samhällssynen och dess betydelse ur individuell synvinkel, vilket gör att framställningen får ett djup och en bredd den annars skulle ha saknat. Hon sätter kort sagt in skildringarna och människorna i ett samhälleligt sammanhang. Särskilt inträngande och spännande är hennes analys av det fiktiva materialet. En generell invändning mot hennes resonemang är dock användandet av ordet existentiell. Även i andra delar av boken används detta begrepp aningen lättvindigt. Visserligen väcker genteknologin frågor av existentiell natur till liv, men i Idelands bidrag är det inte tydligt vad som exakt avses med detta. Dessa resonemang borde antingen ha strukits eller fördjupats och vidareutvecklats. Sammantaget är dock artikeln mycket intressant och läsvärd.

Ett bidrag som skiljer sig från de övriga är genetikern Ingrid Frykmans "Arvet efter Mendel. Grundläggande genetik och gentekniska tillämpningar". I denna text förmedlas grundläggande kunskaper i genetik, bl.a. diskuteras relationen mellan DNA-spiralen, generna och våra egenskaper. Resonemanget illustreras med flera klargörande skisser av det slag som sällan möter oss i kulturvetenskapligt orienterad litteratur och ambitionen att försöka klargöra komplicerade skeenden på ett lättillgängligt sätt är lovvärd. Temat gör emellertid att bidraget kan uppfattas som en smula udda i sammanhanget, vilket dock inte skall uppfattas som en allvarlig invändning. I stället skulle vi kanske behöva fler texter av detta slag i de kulturvetenskapliga antologierna som nu produceras i rask takt.

Ulf Kristofferssons artikel "Sjukdom, arv och ärftlighet. Vad säger vårt arv och hur får vi veta något?" behandlar genteknik i praktiken. Här möter vi fyra olika människoöden och de etiska frågeställningar och tankar som genteknologi i praktiken leder till. Dessa öden löper som en röd tråd genom bidraget, något som fördjupar och gör utredningen av olika medicinska begrepp intressantare. Frågor som väcks är hur människor förhåller sig till kunskapen att man bär på allvarliga sjukdomsanlag. Författaren, som är klinisk genetiker till professionen, beskriver också vilka resonemang, bevekelsegrunder och etiska överväganden som ligger bakom genetiska utredningar samt vad genetisk testning egentligen innebär i praktiken. Artikeln bidrar på ett lättfattligt sätt med mycket ny kunskap för lekmän. Det är således en utmärkt och intressant text, men som etnolog skulle man önska att exempelvis etiska aspekter av genteknologin utreddes på ett djupare plan.

I "Blodsband som förenar och förskräcker. Släktbegreppens komplikationer" diskuterar Lynn Åkesson hur

det till synes självklara släktbegreppet får en glidande och varierande innebörd i mötet med modern genetik. I kulturellt hänseende är släktbegreppet flexibelt, medan det ur biologisk synvinkel kan förefalla statiskt. Den moderna reproduktionsteknologin utmanar emellertid även de biologiska klassifikationerna, varigenom behovet av nya kulturella kategorier blir uppenbart.

Åkesson har intervjuat familjer som fått s.k. genetisk rådgivning, vilken tillämpas om misstanke om en ärftlig sjukdom finns. Ett av de fall hon tar sin utgångspunkt i har tidigare presenterats i den engelskspråkiga antologin *Amalgamations* (1999) och handlar om ett till Sverige invandrat par, som mist två knappt ettåriga barn på grund av att båda föräldrarna var bärare av ett specifikt sjukdomsanlag, vilket fick allvarliga konsekvenser för barnen. Författaren visar att i ett fall som detta aktualiseras frågor om liv, död och släktskap på flera nivåer. På ett plan handlar det om enskilda individers möjlighet att överleva och leva vad vi anser vara ett gott liv. På ett annat plan gäller det att skapa nya kategoriseringar och släktskapsbegrepp, som återupprättar ordning och mening, när de gamla klassifikationerna upphört att fungera därigenom skapande existentiell och ontologisk osäkerhet. Åkessons text är utan tvekan ett av bokens mest intressanta och angelägna bidrag.

Även Susanne Lundins bidrag ”Xeno: transplantation och transformation” har vi mött i en något annorlunda form i den ovan nämnda boken. Lundin diskuterar hur människor som mottagit djurorgan uppfattar xenotransplantationer samt hur etiska och epistemologiska frågor rörande sambanden mellan teknologi, kropp och identitet uppstår. När en människa mottar modifierade djurceller i sin kropp, får detta inte enbart medicinska konsekvenser utan även psykologiska och kulturella. En rad överväganden av djupt existentiell natur blir ofrånkomliga, eftersom en tidigare okränkbar gräns mellan människa och natur måste överskridas såväl biologiskt som kulturellt.

Lundin menar att människors flexibilitet ökar i takt med att biomedicinska ingrepp idag blir allt vanligare. Det är inte endast människors kroppar som förändras då de, som författaren uttrycker det, ”fylls med främmande materia” (s. 128) utan även deras syn på vad som är en naturlig kropp. I detta sammanhang skapas flexibla individer, vilkas personlighet och identitet förändras, samtidigt som de bibehåller en specifik jagkänsla. Förmågan att kunna leva i spänningsfältet mellan rörlighet och instabilitet är något som krävs av dagens människa, menar Lundin och anknäver härmed till

Alberto Meluccis diskussion av vad han kallar ”a playing self”. På denna punkt kunde diskussionen med fördel ha fördjupats något. Visserligen har människors flexibilitet sannolikt ökat på vissa områden och i vissa situationer, medan den kan ha stagnerat inom andra.

Etnologen Cecilia Fredrikssons artikel ”Den designade potatisen. Kulturella perspektiv på genmodifierade kulturväxter” har dessvärre en alltför lång startsträcka. De inledande avsnitten om potatisens historia och plats i svensk mattradition är inte nödvändiga för att föra analysen framåt. Det är beklagligt, eftersom frågan om hur konsumenter och producenter förhåller sig till genmodifierade livsmedel verkligen är relevant. Inte förrän på de sista sidorna i artikeln lyfter resonemangen och här är också analysen skarp. Fredriksson för in diskussionerna om genmodifierade livsmedel i en vidare ideologisk och kulturell ram. Korsandet av gränser leder till ”oordning” på ett kulturellt plan och författaren ger exempel på olika sätt att hantera detta. Hon berör också i avslutningen genteknologins existentiella dimensioner på ett övertygande sätt. De tidigare passagerna berör visserligen vad en sådan utveckling får för konsekvenser, exempelvis i resonemangen om risk och dess relation till redovisningskrav eller i fråga om var gränserna går mellan vad som betraktas som naturligt respektive onaturligt, men hon refererar i första hand allmänna debatter i stället för att analysera dem. Artikelns främsta problem ligger i dess disposition. Genom att blanda de deskriptiva och mer analyserande avsnitten med varandra, hade Fredriksson lättare kunnat urskilja vilka delar av texten som är nödvändiga för analysen och vilka som hade kunnat strykas.

Språkligt sett är antologin välskriven, bortsett från vissa modeord (t.ex. scenario, som återkommer upprepade gånger i vissa bidrag) och populära formuleringar som stör helhetsintrycket en aning. Källförteckningarna är inte heller helt konsekvent genomförda, vilket vore önskvärt även om det kan vara svårt när man arbetar i ett författarlag. Slutligen saknas en författarpresentation, vilket hade varit särskilt värdefullt i detta sammanhang, där författarna kommer från olika discipliner. Detta är dock smärre anmärkningar och sammanfattningsvis kan sägas att antologin *Arvets kultur* är ett gott exempel på tvärvetenskapligt samarbete som rör centrala frågor i vårt samhälle.

Anna Ljung & Birgitta Meurling, Uppsala